

“Van een uit-ontwikkeld orgel moet je afblijven”

Interview met Jan Koelewijn en Hans Reil

Bij het restaureren van historische orgels komen veel aspecten aan de orde. We hebben het dan niet alleen over de kas, de klaviatuur, laden en het regeerwerk, maar ook over windvoorziening en pijpwerk. Toonhoogte, stemmingen, vele zaken worden beoordeeld en ‘gewogen’. Daarnaast dient zich regelmatig de vraag aan, hoe om te gaan met orgels die in de jaren '50, '60 en '70 zijn gebouwd. In een serie gesprekken met o.m. orgelmakers en orgeladviseurs gaan we in de komende nummers van *De Orgelvriend* in op de vele aspecten die bij restauraties en groot onderhoud aan de orde komen. De moeilijkheid van de daarbij te maken keuzes waarbij meerdere aspecten een rol spelen. In dit nummer een gesprek met Jan Koelewijn, intonateur bij Orgelmakerij Reil, en directeur Hans Reil.

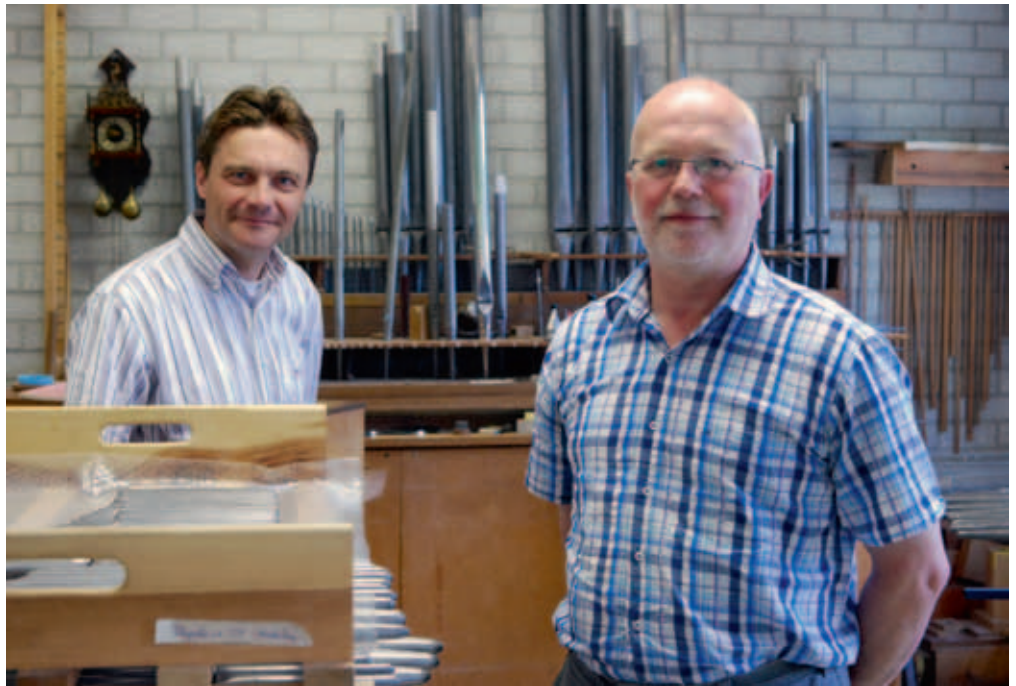

Foto: Gerco Schaap

Hans Reil (links) en Jan Koelewijn.

Jan Koelewijn is al bijna veertig jaar actief als orgelmaker. Ooit begonnen bij de firma Ernst Leeftang in Apeldoorn kwam hij via enige omzwervingen in dienst bij “Gebroeders Reil” in Heerde als intonateur. De laatste jaren was hij betrokken bij grote restauraties (Zandweer, Monnikendam, Dordrecht Grote Kerk, Groningen Der Aa-kerk) en nieuwbouwprojecten (Ansbach, Mülheim, Rosenheim en – zeer recent – de studiekopie van het Peter Gerritsz-orgel in het Amsterdamse Orgelpark). Samen met Hans Reil vormt hij het ‘geweten’ van Orgelmakerij Reil.

We treffen Jan Koelewijn in zijn domein – in zijn element, want dat is een mens als hij zich bevindt op een plek waar hij graag is –: de intoneerafdeling. “Je kunt niet alleen horen of een orgelpijp het goed doet als je hem aanblaast, je voelt het ook”, zal hij later tijdens het gesprek zeggen. En: “Een pijp vertelt zijn eigen

verhaal, inclusief wat er allemaal met hem is gebeurd in de loop der jaren”. Kijk, dat is de ware hartstocht voor het vak.

Zoals zijn achternaam al doet vermoeden, stamt Jan Koelewijn uit Spakenburg. De Maranathakerk was de plek waar zijn liefde voor het orgel – en breder: de muziek – werd aangewakkerd. Daar werd de kleuterschool gehouden en daar stond – en staat nog steeds – een orgel van Willem van Leeuwen uit 1955, tevens Koelewijns geboortjaar. Als jongetje van vier keek hij tegen de zijkant van de toetsen en als het orgel gestemd werd, stond hij er met zijn neus bovenop. Op zijn tiende speelde hij piston in de plaatselijke fanfare en wist hij dat hij iets met blaasinstrumenten wilde gaan doen. Orgelmaker worden zag zijn vader niet zitten dus ging hij na de lagere school naar de ambachtsschool om elektrotechniek te studeren. Na een mislukte sollicitatie bij de firma De Koff, die in die tijd juist fail-

liet ging, werkte hij anderhalf jaar bij Elbertse in Soest. Na een tijdje in de elektrotechniek te hebben gewerkt, kon hij als stemmer aan de slag bij Van den Burgs Piano- en Orgelhandel in Amersfoort. Zijn huwelijk bracht hem in Heerde, waar hij als piano-stemmer ging werken.

‘VOOR DE LEEUWEN’

“In 1979 ben ik bij Leeftang in Apeldoorn begonnen als stemmer. Het werk bij die pianohandel in Heerde beviel me niet. Ik kwam toen in contact met Han Reil, en die zag het goed: ‘jij moet orgelmaker worden, kom maar bij ons werken’. Maar er was net iemand anders aangenomen, en zo kwam ik bij Leeftang te werken. Op dat moment was men juist met de grote restauratie van het Sint-Jansorgel in Gouda bezig; maar daar mocht ik alleen maar de registermechaniek in de menie zetten ... Over die restauratie was naderhand veel te doen in de pers en dat deed het bedrijf geen goed. Er kwam minder werk binnen en daarnaast kwam de historiserende orgelbouw op, terwijl Leeftang zich nog sterk op het orgeltype van Marcussen richtte. Uiteindelijk is de firma in 1986 met vier mensen verder gegaan, waaronder ik. Dat we verder konden was te danken aan het feit dat de restauratie van Dordrecht iets naar voren werd gehaald. Vanaf die tijd was ik verantwoordelijk voor het stemwerk én de intonatie. Jan Keijzer, toen firmant, zei letterlijk tegen me: ‘Ik gooi je voor de leeuwen’. Ik zei: ‘Dat wil ik wel, maar ik heb wél een paar voorwaarden (lacht besmuikt): géén verende slepen meer, geen zwellende mechanieken, geen compacte windvoorzieningen, terug naar het historische orgel. Dát is de toekomst’. Daar ging Jan Keijzer mee akkoord. Het orgel voor de Lutherse Kerk in Zwolle was het eerste resultaat van die nieuwe visie.

Van adviseur Hans van der Harst kreeg ik de kans om me te bewijzen als intonateur bij de restauratie van het Wander Beekes-orgel in de Sint-Catharinakerk in Harderwijk. Vanaf die tijd werden de contacten met de

orgeladviseurs gaandeweg beter en kwamen er weer opdrachten binnen. Tot aan 1994 bouwden we gemiddeld één nieuw orgel per jaar en het gaf mij wel voldoening dat we toch ‘met de vlag in top’ de bedrijfshistorie konden afsluiten.”

In 1994 kwam er door de pensionering van Jan Keijzer een einde aan het bestaan van Leeftang Orgelbouw; drie jaar later werd het bedrijf overgenomen door Orgelmakerij Gebr. Reil. Hierdoor kwamen de meeste Leeftang-orgels in onderhoud bij Reil, onder verantwoordelijkheid van Jan Koelewijn. Aanvankelijk was hij binnen het bedrijf belast met de intonatie van huisorgels, maar al gauw werd hij bij andere projecten betrokken. Na de ziekte en het overlijden van Albert Reil in 2001 ging de leiding van het bedrijf over op zijn neef Hans Reil, zoon van Han Reil, die vanwege zijn leeftijd een stapje terug deed. Jan Koelewijn werd verantwoordelijk voor de intonatieafdeling en werkte de eerste tijd nauw samen met Han Reil.

ANDERE WIND

Kun je stellen dat er door de komst van Jan Koelewijn een iets andere wind door het bedrijf waait?

Hans Reil: “Daar zeg ik volmondig ja op. Hij bracht zijn ervaring met grote

Het team van Leeftang Orgelbouw in 1988 bij de voltooiing van hun orgel in de Lutherse Kerk in Zwolle. V.r.n.l. Jan Koelewijn, Jan Keijzer, Willem Weevers en Huib van Maaren.

stadsorgels mee, Gouda en Dordrecht om maar iets te noemen, die wij bij Reil nog niet zo uitgebreid hadden. Hij bracht ook nieuwe ideeën binnen en het was natuurlijk even met elkaar zoeken naar de juiste weg want Jan doet bepaalde dingen net even anders dan mijn vader, maar over het algemeen ging die overgang probleemloos. Ik heb ook een andere stijl van leiding geven dan mijn oom Albert, maar dat kan ook haast niet anders omdat ik nu eenmaal een ander persoon ben.

We hebben nu het verzoek gekregen om voor iemand in Japan een huisorgel te maken in negentiende-eeuwse stijl met een zwelkast, waarop je ook Franse muziek kunt studeren maar dat toch de kenmerken van een Reil-orgel heeft. Dat plaatst ons voor een uitdaging want een Reil-orgel heeft zeventiende- en achttiende-eeuwse wortels en hoe los je dat dan op?

Han Reil (links) en Albert Reil, overleden 2001, beiden geschilderd door Marius van Dokkum.

Dat betekent dat je vanuit die wortels een instrument ontwikkelt zonder de kenmerkende resonantie te verliezen, met een zwelkast die daarom mogelijk niet zo volledig afsluit als andere zwelkasten. Het is mooi als de ontwikkeling van zo'n instrument met twee zweetdruppels kan, maar als het er tien worden, moet dat ook kunnen. Daar moet wél ons naamplaatje op kunnen staan."

Wat zijn de kenmerken van een Reil-orgel?

"Dat is een orgel waar wij enthousiast over kunnen zijn, wat op een natuurlijke manier bij ons past", is Hans Reils antwoord. Jan Koelewijn: "Het is bij ons niet: u vraagt en wij draaien. Wij bouwen geen orgels waar 'alles op mogelijk is'."

Sinds het aantreden van Hans Reil als directeur vormen Jan Koelewijn en hij een soort 'tweemanschap', met op de achtergrond vader Han Reil, die nog steeds meewerkt in de zaak. Samen vormen ze, wat je zou kunnen noemen, het geweten van Orgelmakerij Reil. Alle lopende zaken worden over en weer doorgesproken. "En ook het nagenieten is belangrijk", vult Hans Reil aan. "Na een orgelin-gebruikneming kijken we in de auto terug op het hele proces, wisselen we ervaringen en emoties uit, dingen waar je op het bedrijf vanwege alle lopende zaken niet zo snel aan toe-

komt. Je filosofeert over toekomstige nieuwbouw- en restauratieprojecten. Daar haal je veel energie uit. Een restauratie eindigt dikwijls niet met een punt maar met een puntkomma. Het werk is dan wel gedaan, maar ieder orgel heeft een verhaal dat je meeneemt voor de toekomst."

Als verslaggever ben je natuurlijk benieuwd naar concrete visies van orgelmakers op bepaalde restauraties, zoals de onlangs afgesloten eerste fase van groot onderhoud aan het Moreau-orgel in de Sint Jan in Gouda en het toekomstige werk aan het orgel van de Oude Kerk in Amsterdam. Maar bij Orgelmakerij Reil hecht men aan rust rondom een nieuwbouw- of restauratieproject; de orgeladviseur fungeert als intermediair tussen opdrachtgever en orgelmaker en het is aan hem om bepaalde zaken naar buiten te brengen. Hans Reil: "Wij houden gepaste afstand en daar is iedereen, en vooral het orgel waar het om gaat, het meest bij gebaat". Jan Koelewijn: "Ik vind het prettig – als je een tijdje met een restauratie bezig bent geweest – dat er een adviseur langskomt die met een paar 'frisse oren' naar het resultaat luistert. De tijd dat adviseurs komen en zeggen 'dit moet zus en dat moet zo' is voorbij, je gaat zo'n project gezamenlijk in. In mijn eerste tijd bij Leeflang werd de adviseur soms nog wel als 'de Grote Tegenstander' gezien. Maar

Het Paradijs-/Leeflang-orgel in de Oude Kerk van Barneveld.

zo is mijn karakter niet en zo werk ik niet met mensen, ik wil iets gezamenlijks doen. Dát klimaat trof ik bij Reil ook aan en dat beviel me goed."

DE ZIEL VAN HET ORGEL BEHOUDEN

Via het al of niet bedrijven van 'orgelpolitiek' belanden we bij een onderwerp waarover in de orgelwereld regelmatig discussies worden gevoerd: de omgang met orgels uit de jaren '50, '60 en '70. Instrumenten uit die tijd zijn, na decennia te hebben gefunctioneerd, in onze tijd toe aan groot onderhoud. In veel gevallen wordt dit groot onderhoud aangegrepen om de intonatie van het pijpwerk te corrigeren of zelfs dispositiewijzigingen door te voeren. Drijfveren hierachter zijn dikwijls de ervaringen van de organist van het desbetreffende instrument en/of de kerkelijke gemeente. Men heeft het orgel jarenlang als "te scherp" ervaren en mist draagkracht of men kan niet met de historische stemming uit de voeten. Voorbeelden zijn de revisie in 2007 van het Flentrop-orgel in concert- en congresgebouw 'De Doelen' in Rotterdam, waarover op internetfora stevig werd gediscussieerd, en het groot onderhoud aan het 'fiere' Flentrop-orgel in Oldebroek, waarover ons blad in november 2011 berichtte en

dat bij sommigen aanleiding gaf tot kritiek. De verzuchting ‘Er blijft geen ongeschonden neobarokorgel meer over’ valt regelmatig te horen.

Een van de eerste geruchtmakende gebeurtenissen op dit vlak was het omstemmen van het Reil-orgel in de Prinses Julianakerk te Scheveningen in het jaar 2000. Dit orgel, in 1973 gebouwd onder advies van Klaas Bolt, was gekopieerd naar het Schnitger-orgel in Uithuizen en gestemd in een Werckmeister-temperatuur.

Omdat deze stemming ter plaatse in toenemende mate als hinderlijk werd ervaren bij het begeleiden van koren en gemeentezang, werd aan Reil gevraagd offerte uit te brengen voor het omstemmen van het orgel in gelijkzwevende stemming. Daartoe moesten de vastgesoldeerde hoeden van de gedekte pijpen worden losgemaakt (“verzaagd”, zoals Albert Reil het destijds in een alarmerende brief aan *De Orgelvriend* verwoordde). Orgelmakerij Reil stelde een mildere stemming voor, waar de kerkvoogdij van Scheveningen echter niet op in wenste te gaan, waarna de opdracht aan de firma Hendriksen & Reitsma werd gegeven. De beroering die dit teweegbracht heb ik indertijd verwoord in mijn artikel ‘Ontstemming en instemming over omstemmen Schnitger-kopie’ in *De Orgelvriend* van april 2000.

Hans Reil herinnert zich de commotie nog goed. “Daar zat toen heel veel emotie achter. Toen het orgel gebouwd werd, was ik nog maar zo’n mannetje, maar dat orgel betekende in onze familie natuurlijk hét startpunt van de historiserende orgelbouw. Ik noem het nog steeds bij elke excursie. Dat verhaal van Scheveningen heeft natuurlijk twee kanten, maar ik weet dat Albert echt aangedaan was door die kwestie.

Hoe we daar tegenwoordig tegenaan kijken?

Archief De Orgelvriend

Het laatste orgel van Johann Reil (1959) in de Kruiskerk te Heerenveen werd recentelijk door Reil overgeplaatst naar de nieuwe kerk ‘Trinitas’.

Als 21st-eeuws bedrijf – hoewel ik het met onze 28 mensen nog steeds niet als een *groot* bedrijf ervaar – vind ik in ieder geval dat je een verzoek over aanpassing van een orgel uit die periode moet aanhoren. Persoonlijk vind ik het erg belangrijk, en dat vindt Jan ook, dat je de *ziel* in zo’n orgel niet kwijtraakt. Het is alleen moeilijk te definiëren waar je de grens legt. Wij gaan niet dogmatisch met zo’n verzoek om; we praten er intern over, we luisteren hoe het orgel gebruikt wordt en geven dan een onderbouwde reactie. In een open gesprek geven we ook alternatieven aan en het komt dan ook wel voor dat men na het aanhoren van onze reactie besluit om van de aanvankelijke plannen af te stappen.”

Jan Koelewijn haalt een recent voorbeeld aan. “Ook het omgekeerde komt voor. Onlangs hebben we groot onderhoud gepleegd aan het orgel in de Oude Kerk van Barneveld. (Gebouwd door J.A. Paradijs in 1765, daarna regelmatig gewijzigd en uitgebreid, o.m. in 1954 door Leeftang met

Foto: Gerco Schaap

Het nieuwste door Reil gebouwde orgel: de studiekopie van het Peter Gerritsz-orgel in het Amsterdamse Orgelpark.

een zelfstandig pedaal, G.S.) Dat orgel stond in een gelijkzwevende stemming maar het heeft allemaal tertshoudende vulstemmen. Ik hoorde dat zo aan en dacht: dit orgel roept om een ongelijkzwevende stemming! We hebben, na gesproken te hebben met de organisten en in dit geval met Wim Diepenhorst namens de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, een modificatie op de gelijkzwevende stemming voorgesteld. We kregen de kans om het te proberen en legden er een Neidhardt-stemming voor de grote stad in*. Die wijkt niet heel erg af van gelijkzwevende stemming maar biedt voordelen voor de tertsen. Daardoor kwam er meer rust in de klank en toen het gebeurd was, was iedereen er enthousiast over. We hoefden daarvoor niets aan het pijpwerk te veranderen.”

EEN ORGEL VÉRDER HELPEN

Hans Reil: “Zulke processen kosten wel tijd, want het vereist veel uitleg en je wilt de betrokkenen ook – zoals in Barneveld – de kans geven om een

* Johann Georg Neidhardt (ca. 1680-1739), organist, componist en theoreticus, onderscheidde drie stemmen: voor het dorp, voor de kleine stad en voor de grote stad. Des te groter de plaats, des te meer ging de stemming in de richting van de sinds de 19^e eeuw normale gelijkzwevende temperatuur.

en ander te beluisteren. Dat heeft dus goed uitgepakt.”

Jan Koelewijn: “Maar je komt ook wel organisten tegen die in de romantische koraalstijl op een Van Vulpen-orgel willen spelen en dan zeggen: dat orgel deugt niet. Maar dat orgel geeft zelf aan dat het gebouwd is om er vierstemmige zettingen op te spelen en laat zich niet in een totaal andere stijl bespelen. Zo’n orgel willen veranderen heeft geen zin want de *aanleg* leent zich er niet voor.

Als een orgel volgens een *goed uitgewerkte* gedachte is gebouwd, zoals bijvoorbeeld het Frobenius-orgel in Oude Tonge, dan moet je daarvan afblijven. Maar je ziet ook wel orgels die met een bepaalde intentie zijn gebouwd, met goede materialen, met de bedoeling bij een bepaald resultaat uit te komen, maar wat om een of andere reden niet is gelukt. Dan blijkt er bijvoorbeeld een jonge, onervaren intonateur aan te hebben gewerkt.

Dan vinden wij het prachtig om zo’n orgel ‘*vé*rder te helpen’ zodat het uiteindelijk doel *tó*ch wordt bereikt.

En daar hoeft dan helemaal niet ons naamplaatje op. Een orgel knapt vaak al op wanneer je het goed naloopt, een paar kleine handelingen verricht en de puntjes op de *i* zet. Vaak overheerst bij ons het respect voor wat er in die tijd toch al bereikt werd.”

In Heerenveen is het orgel van Johann Reil uit 1959 vanuit de voormalige Kruiskerk door jullie overgeplaatst naar het nieuwe kerkgebouw ‘Trinitas’. Hoe zijn jullie met dit oude ‘familieorgel’ omgegaan?

Hans Reil: “Dit is het laatste orgel van mijn opa, een jaar later is hij overleden, hij was er heel trots op – Hamburger Prospekt! Johann Reil werkte in een andere tijd, met de beperkte mogelijkheden van zijn tijd. Hij had het financieel niet gemakkelijk. Er is in de loop van de tijd wel iets aan de

intonatie gedaan. Toen ik dit orgel na lange tijd weer hoorde, net voor de demontage, stond ik toch weer verbaasd over de kwaliteit. Het orgel heeft in de kern zijn ziel behouden en ik ben ook heel blij dat de gemeente heeft besloten het te behouden en over te laten plaatsen. Met dit orgel heb ik een emotionele band. Het heeft nu een orgelmetalen front gekregen maar verder hebben wij er bij de herplaatsing niet veel aan veranderd.”

OVER HET INTONEREN

Het intoneren van orgelpijpen is een specialisme waarbij veel vakkennis en ervaring komt kijken. In zijn begintijd bij Leeftang bouwde Jan Koelewijn een intoneerlade op zijn zolderkamer om te kunnen experimenteren met orgelpijpen en zich zo het intoneren eigen te maken.

“Qua intonatie heb ik nooit de lijn van Leeftang overgenomen van het volledig uit-egaliseren. Ik ben zelf

Foto: Garco Schaap

“Je kunt niet alleen horen of een orgelpijp het goed doet als je hem aanblaast, je voelt het ook.”

blazer en ik weet dat als een trompettist een toonladder speelt, al die tonen verschillend klinken. Maar je hoort wel dat het een trompet is. Bij intonatie streef je naar perfectie maar toch moet je hopen dat je die niet bereikt, want op het moment dat die is bereikt, krijg je een saaie klank. Een deel van mijn kennis en ervaring heb ik te danken aan andere intonateurs. Op het gebied van expressies en overblazende fluiten heb ik bijvoorbeeld veel geleerd van Willem van Leeuwen. Hij had een grote theoretische kennis maar had, nadat hij het vak uit was, geen zin om erover te praten. Toch ben ik een keer na stemwerk in het westen bij hem langs gegaan in Voorschoten en heb aangebeeld. ‘Wie bent u dan wel?’ was het, toen hij opendeed. ‘U bent een doorzetter’, zei hij, ‘dat mag ik wel’, en sindsdien ben ik er verschillende keren geweest. ‘Voor een goede toonontwikkeling is een lichte voorspraak onontbeerlijk’, die uitspraak kan ik wel dromen. En: ‘op een goed orgel moet je nog wel romantiek kunnen spelen, want als alle emotie verdwijnt gaan we toch wel erg veel missen’. Als het maar enigszins kon, disponeerde hij dan ook een spitsgamba op zijn orgels; hij liet nog liever een viervoets fluit op het hoofdwerk vervallen dan die spitsgamba. Hij was een eigenzinnig orgelbouwer die nieuwe vindingen uitprobeerde door middel van empirisch onderzoek. Om het Vekasysteem op duurzaamheid te testen, had hij een sleep met een winkelhaak vastgemaakt aan een grote tremulant, die de sleep open en dicht trok. Zodra hij ’s morgens de elektriciteit inschakelde, ging de windmachine aan, werd de tremulant in werking gezet en werd de sleep open en dicht getrokken. Hij heeft ook proeven gedaan met glasvezel op een windlade; om te weten of dat goed zou gaan, plakte hij glasvezel onder zijn schoenen en liep daarmee de Apeldoornse vierdaagse! Een andere intonateur met wie ik veel gesproken heb, was Martinus Schreutelkamp, die nog uit de romantische traditie van Orgelmakerij Sanders stamde en naderhand bij Flentrop aan

belangrijke projecten heeft gewerkt zoals Loenen aan de Vecht en Groenlo. In de jaren zestig werd hij bij Leeflang binnengehaald omdat Leeflang zelf niet meer al het intonatiwerk kon doen. Ook een gedreven man. Wat ook heel leerzaam is geweest, is het inventariseren van oude jaargangen orgelbladen uit de begintijd van de Gereformeerde Organistenvereniging. De visies die je daarin leest zijn nu gemeengoed, maar dat was toen allemaal niet vanzelfsprekend. Willem van Leeuwen die hevige discussies met zijn vader Gerrit van Leeuwen had over de vraag of de Cornet nu de bekroning van het tutti moest zijn of de Mixtuur, en dat soort dingen.”

Moet je als intonateur regelmatig je gehoor laten testen?

“Dat zou je kunnen doen, maar ik moet dan altijd denken aan wat mijn buurjongen die bij het Nederlands Omroep Bedrijf werkte, vertelde: toen de belichtingstechnici hun ogen lieten testen, bleek dat hun ogen minder werden. Ze moesten ineens aan een bril en vanaf dat moment vertrouwden ze zichzelf niet meer. Daar heb ik van geleerd: ik hoor alles en misschien hoor ik ook wel dingen niet, maar als het al zo is, is dat op geen enkele manier een handicap. Stel nu dat je dat in kaart gaat brengen en je ziet een dipje hier en een dipje daar, dan vertrouw je jezelf niet meer. Het komt niet alleen op de oren aan; in veel gevallen blaas ik een pijp aan en voel ik op de manier waarop hij aanspreekt of hij goed is. Bij het intoneren doe ik blazend minstens zo veel als luisterend. Bij het aanblazen heb je altijd een stuk *botgeleiding*, daar ben je als bespeler van een blaasinstrument aan gewend. Ik heb van Léon Verschuieren wel eens gehoord dat hun intonateurs altijd mensen waren die in een harmonie spelen omdat die gewend zijn te luisteren via *botgeleiding*. Ook het orgel bespelen en in de kerk beluisteren is buitengewoon belangrijk, daar hoor je hoe de balans tussen de registers is en hoe ze versmelten. Versmelting en balans zijn basisvoor-

waarden voor het verkrijgen van een goed klinkend ensemble, en in dat opzicht is een orgel niet anders dan een instrumentaal ensemble. En: een orgel is natuurlijk een product van een heel team. Je kunt een orgelmakerij vergelijken met de keukens van een restaurant: een chef-kok kan niets beginnen zonder goede mensen om hem heen.”

BLAZEN EN MEESTUREN

Zijn leven lang is Jan Koelewijn al verknocht aan blaasinstrumenten. Het orgel is immers ook een blaasinstrument. In zijn vrije tijd speelt Jan bastuba in een harmonieorkest. “Ik heb een tijdlang in het Koninklijk Fanfarekorps Wilhelmina hier in Heerde gespeeld, maar door de opstelling van dat orkest – ik zat tussen het slagwerk en de walddhoorns – werd ik wat benauwd voor m’n oren. Maar sinds vorig jaar speel ik bij de Christelijke Muziekvereniging in Hattem; daar zitten we aan de zijkant van ’t orkest, dus geen gevaar voor de oren.

Het allerbelangrijkste is een goed thuisfront. Omdat het werk inhoudt dat je veel van huis bent, kwam er veel op mijn vrouw neer; het grootste deel van de opvoeding en alle andere zaken heeft zij voor haar rekening genomen en dat mag wel worden genoemd. Wanneer het thuis niet goed loopt, wordt het wel heel moeilijk om je werk goed te doen. Onze oudste zoon heeft informatica gestudeerd en werkt als software-engineer bij een technologisch bedrijf waar hij meedenkt over oplossingen. In feite een beetje vergelijkbaar met wat ik hier doe. Hij is ook wel geïnteresseerd in orgels en heeft goeie oren aan zijn hoofd. Onze dochter speelt saxofoon en is leerkracht basisonderwijs. Mijn jongste zoon houdt ’t liefst een stuur in handen – hij is vrachtwagenchauffeur – maar op den duur wil hij ook meedenken over de planning in het bedrijf waar hij werkt. Het meedenken, mee-sturen zit er bij ons allemaal wel in. ’t Zal wel een Spakenburgse eigenschap zijn ...”

